

KARSZT ÉS BARLANG

KIADJA :

A MAGYAR KARSZT- ÉS BARLANGKUTATÓ TÁRSULAT
BUDAPEST

1980. I.

Székelly Kinga

A BARLANGOK VÉDELME MAGYARORSZÁGON

ÖSSZEFOGLALÁS

Magyarországon az első barlangvédelemről szóló törvénytervezet 1929-ben készült el, de az törvényerőre soha nem emelkedett. Az első rendelkezés, amely a barlangok védelmével is foglalkozik, az 1935-ben megjelent Erdőtörvény. Ennek értelmében egyes barlangok és a megóvásukhoz szükséges felszíni terület védelem alá vonható, a barlangok kutatásához pedig engedély szükséges. Az Erdőtörvény alapján 1961-ig 22 barlangot és a hozzájuk tartozó felszíni területet nyilvánítottak védetté. 1961-ben jelent meg az első természetvédelemről szóló törvényerejű rendelet, amely szerint minden barlang védelem alatt áll. A rendelet végrehajtási utasításai megadják, hogy új barlang feltárását jelenteni kell, a barlang tudományos és feltáró kutatásához, használatához, természetes állapotának megváltoztatásához az OKTH engedélye szükséges.

A barlangok védelme Magyarországon szorosan összefügg a századfordulón gyors fejlődésnek indult tudományos barlangkutatással és a barlangkutatók társadalmi szervezetének megszületésével. A kutatók felismerték, hogy nem elég a barlangok bejárása, feltárása, feldolgozása, hanem azokat természetes állapotukban meg kell őrizni a jelen és a jövő számára is.

Az első barlangtörvény tervezetének megszületéséről Kadić Ottokár maga így vall: „Állami szolgálatom sorsa úgy hozta, hogy 1929-ben... a Földművelésügyi Minisztériumba kerültem, ahol az erdészeti főosztály keretein belül a barlangkutatás és természetvédelem ügykörrel foglalkoztam. Ezt a kiváló helyzetemet iparkodtam felhasználni, hogy az osztrákokhoz hasonlóan mi magyarok is intézményesen rendezzük barlangügyünket.”

A Magyar Barlangkutató Társulat — Kadić javaslatára — előkészítő bizottságot hozott létre egy törvénytervezet kidolgozására és megvitatására. A tervezet megalkotásában segítséget nyújtottak az osztrák barlangtörvény előkészítői, majd az elkészült anyagot bírók és ügyvédek megbírálták és véleményezésre az országgyűlés alelnökének és két miniszteri tanácsosnak megküldték.

Az ilyen alaposan előkészített, megvitatott, jogi szempontok szerint kiegészített barlangtörvénytervezetet a Barlangkutató Társulat 1929. évi március 14-én tartott választmányi ülése elfogadta, majd a Földművelési Minisztériumnak megküldte. Az illetékes tisztviselő — Kadić szerint — „kijelentette, hogy az akkori idő nem volt alkalmas arra, hogy azt a miniszter elé terjesszék”.

A tervezet öt fejezetből és 20 paragrafusból áll, a barlangok tulajdonjogával, kutatójogával, védelmével, gondozásával, valamint egy Országos Barlangtani Intézet létrehozásával foglalkozik.

A tervezet jelentősége, hogy meghatározza:

— a barlangok önálló természeti értékek, az állam tulajdonát képezik, a földművelésügyi miniszter fennhatósága alá tartoznak;

— a barlangba befektetett magánvagyon az állam megtéríti, a védelméhez szükséges felszíni területet kisajátíthatja;

— barlangban kutatást csak a Barlangtani Intézet vagy az általuk megbízott szakember végezhet;

– barlangokban gyűjtött anyag csak indokolt esetben a földművelésügyi miniszter engedélyével szállítható külföldre;

– védelem alá esnek a különleges (tudományos, idegenforgalmi, népgazdasági jelentőségű) barlangok, mely védelem kiterjed a bejáratra, kitöltésre és a barlanggal összefüggő külső képződményekre is;

– gondoskodik a barlangok őrzéséről;

– meghatározza a barlangok kezelésének formáit, idegenforgalmi és népgazdasági célú hasznosításának lehetőségeit;

– előírja a törvénytörtek büntetését;

– a barlangügy központi szolgálatára Barlangtani Intézet létrehozására tesz javaslatot.

Kadić felismerte, hogy a barlangtörvény-tervezet a feledés homályába merül, elveszik az Erdészeti Főosztály irattárában, ezért a Barlangvilág 1940. januári számában azt rövid bevezetővel és indoklással leköszölte. Ugyanez év szeptember–októberében különböző napilapok foglalkoztak a barlangtörvény tervezetével. A Budai Krónika hasábjain megjelent a tervezet, és miután azt nagy érdeklődés követte, a lap leköszölte Kadić Ottokárnak a Barlangvilágban megjelent bevezetőjét is. A Nagy Budapest október 4-i számában megjelent cikk részletes magyarázatot ad a barlangtörvény szükségességéről, amely a barlangok állami tulajdonba vételét írja elő. A cikk élesen bírálja a hatóságokat és érthetetlennek tartja, hogy egy ilyen bizonyítottan jelentős ügyben „a törvénytervezet ottfelajtódnak a minisztérium valamelyik íróasztalának fiókjában”. Az Országjárás október 11-i számában megjelent „Idegenforgalmi vonatkozású barlangtörvény” című cikk a tervezettel pedig már úgy foglalkozik, mintha az egy élő vagy maholnap életbe lépő rendelkezés lenne. Ennek ellenére a tervezet ilyen formában soha nem vált törvényerejűvé.

A barlangok védelmének másik jelentős kezdeményezője Kaán Károlynak 1932-ben megjelent, a Magyar Tudományos Akadémia díjával jutalmazott munkája: a „Természetvédelem és természeti emlékek” című könyve. A szerző – a magyar természetvédelem úttörője – 300 oldalas művében értékeli a természetvédelem jelentőségét, ismerteti

Hajnóczy-barlangban eredeti szépségükben tündökölnek a Nagy-terem sztalaktitjai (Hazslinszky T. felvétele)

a hazai törekvéseket, bemutatja a külföldi természetvédelem formáit és helyeit, a rezervációra ajánlott hazai területeket és külön fejezetet szentel az egyes magukban álló természeti emlékeknek. „Az egymagukban álló természeti emlékek közé kell sorolnunk a föld felületén csak a bejáró nyílásaikkal jelentkező és a külszínen ez okokból területileg körül nem határolt, a tudományos kutatásra azonban fölöttébb nagy értékű, vagy turisztikai szempontból elbíraltan érdekes és látványos barlangokat is, melyek a természeti emlékek között kétségkívül elsőrendű szerepre tarthatnak számot, ha nem is szólunk arról, hogy azok egyike-másika idegenforgalmi tekintetben is nagy jelentőségű.” A barlangokkal, „mivel azok nagy tudományos jelentőségét kevesen ismerik”, behatóbban foglalkozik, kiemeli nemzetközi jelentőségüket is. Könyvében 42 oldalt szentelt az akkori 32 legjelentősebb barlang hegységenkénti ismertetésére. Kaán Károly rámutatott hazánknak a természetvédelem területén levő elmaradottságára. Sürgősnek és nélkülözhetetlennek tartotta a természetvédelmi törvény megalkotását, melyre javaslatát a könyvben meg is tette. A barlangok védelmének rendjéről azonban sem a barlangok ismertetésénél, sem a természetvédelmi törvényalkotás tervezeténél nem tett említést.

Az első életbe lépő törvényerejű rendelet, mely a barlangok védelmével is foglalkozik, az 1935-ben megjelent Erdőtörvény, melynek hatodik címe a természetvédelem feladatait tartalmazza, amelynek keretén belül a rendelkezések a barlangok védelméről is gondoskodtak. A törvény szerint a tudományos szempontból vagy különlegességükben fogva

A bányaművelés súlyos károkat okozott az esztramosi Rákóczi-barlangok cseppkőképződményeiben

értékes barlangok a természetvédelem tárgyai (212 § 2/b).

– védelem alá vonható a barlang megóvásához, bejárásához szükséges terület;

– a barlang felfedezését a Földművelési Minisztériumnak jelenteni kell;

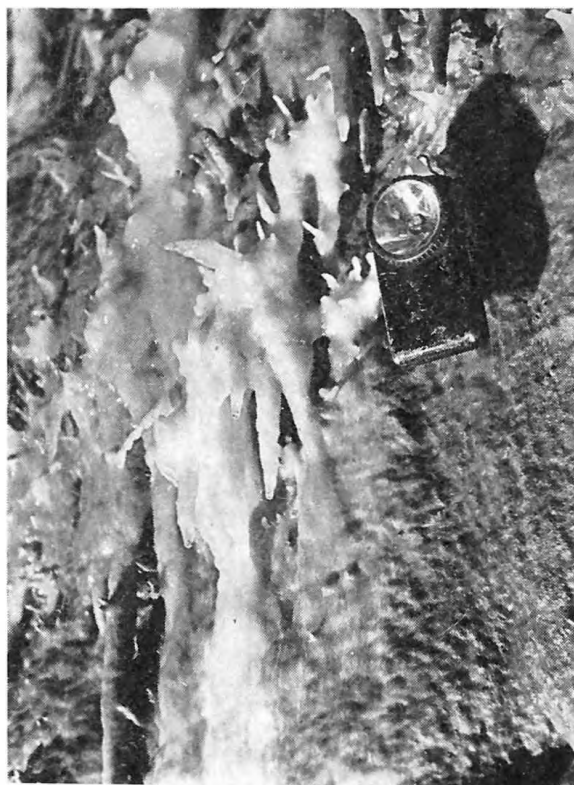
– barlangot kutatni csak a Földművelési Minisztérium engedélyével és az általa jóváhagyott terv szerint szabad abban az esetben, ha az a régészeti törvénnyel nem ütközik;

– a természetvédelem alá vont barlangokat a Földművelési Minisztérium kártérítés mellett a tulajdonostól elvonhatja, kezelésbe, hasznosításra más szervezetnek kiadhatja.

Az Erdőtörvény bár rendelkezik az egyes barlangok és felszíni védőterületük védelméről, a barlangokban végezhető kutatások engedélyezéséről, a kezelésbe kiadott barlangokról, de nem intézkedik az összes barlang tulajdonjogáról, a barlangkutatás szakmai irányításáról, ellenőrzéséről, a barlangok gondozásáról és a feladatokat ellátó Barlangtani Intézet vagy más barlangokkal foglalkozó intézmény létrehozásáról.

Az Erdőtörvény és a végrehajtásáról szóló 35000/1938. F.M. számú határozat értelmében 1961-ig, az első természetvédelmi törvény életbelépéséig, 22 barlangot és a megóvásukhoz szükséges felszíni területet helyeztek védelem alá (lásd: *I. táblázat.*)

Az 1935-ös Erdőtörvény az Elnöki Tanács 1961. évi Természetvédelemről szóló 18. sz. törvényerejű rendelete életbelépésével hatályát veszítette. A rendelkezésnek természetvédelem tárgyaira vonatkozó része az 1935-ös törvényhez viszonyítva változatlan. A magyar barlangkutatás számára nagy jelentőségű

A Vass Imre-barlangban gondosan óvják a ritkaságnak számító heliktiteket

Védelem alá helyezett barlangok 1940–60. években

1. táblázat

A barlang neve	A határozat száma	Terület ha-ban	A felszíni terület jelenlegi helyzete
Kecső-barlang és felszíne	181709/1940	10	beolvadt a Baradla-bg. és felszínébe
Abaligeti-barlang és felszíne	41241/1941	1	országos jel. védett term. érték
Csákvári-barlang és felszíne	49952/1941	0	Vértesi TK szigorúan védett területe
Bajóti Öregkő	49766/1941	5	megyei jelentőségű védett term. érték
Máriagyüdi-barlang és felszíne	505512/1941	0	megyei jelentőségű védett term. érték
Tapolcai-tavasbarlang és felszíne	85350/1942	3	országos jelentőségű védett term. érték
Pilisszántói-kőfülke	85055/1942	0	Pilisi TK szigorúan védett területe
Legény- és Leány-barlang és felszíne	90831/1942	33	Pilisi TK szigorúan védett területe
Ördöglyuk-barlang és felszíne	90831/1942	0	Pilisi TK szigorúan védett területe
Hideg-lyuk, Zsivány-barlang és felszíne	90831/1942	1	Pilisi TK szigorúan védett területe
Szentkereszthegyi-zsomboly	239249/1943	0,06	törölve 1975/2051 OTVH eln. hat.
Pál-völgyi-barlang és felszíne	236320/1944	1	országos jelentőségű védett term. érték
Szilvásváradi barlangok és felszínük	239350/1944	1	Bükk NP szigorúan védett területe
István-barlang és felszíne	603/1951	0	Bükk NP szigorúan védett területe
Baradla-barlang és felszíne	614/1951	593	Aggteleki TK szigorúan védett területe
Forrás-mésztafabarlang és felszíne	689/1951	0	Bükk NP szigorúan védett területe
Béke-barlang és felszíne	1277/1953	643	Aggteleki TK szigorúan védett területe
Szabadság-barlang és felszíne	898/1956	210	Aggteleki TK szigorúan védett területe
Szemlő-hegyi-barlang és felszíne	388/1957	0	országos jelentőségű védett term. érték
Vass Imre-barlang és felszíne	123/1958	12	Aggteleki TK szigorúan védett területe

a rendelet 3. §. 2. és 4. pontja, amelynek alapján a barlangok külön határozat nélkül védelem alatt állnak. A barlang és közvetlen megóvásához szükséges felszíni terület: természetvédelmi terület. A védelem alá vont tájrész: tájvédelmi körzet.

A törvényerejű rendelet első végrehajtási utasítása 1962. VII. 17-én jelent meg (23/1962. Kormány számú rendelet). Eszerint a barlangok felfedezését az OTvH-nak be kell jelenteni, kutatást csak az OTvH engedélyével szabad folytatni. Kivételt képeznek az állami intézmények, amelyek engedély nélkül is végezhetnek kutatásokat, de munkájuk megkezdéséről és befejezéséről a Hivatalt értesíteniük kell (6. § 1. és 2.).

A végrehajtási utasítás 17. § f) pontja előírta, hogy amennyiben a cselekmény nem büntett, szabálysértést követ el és 3000 Ft-ig terjedő pénzbírsággal sújtható az, aki barlangot az OTvH engedélye nélkül vagy az általa jóváhagyott tervtől eltérően tár fel, illetőleg természetes alkatában megváltoztat.

A végrehajtási utasítást az 1971/12. sz. Kormány számú rendelet érvénytelenítette. Az új végrehajtási utasítás legjelentősebb vonása, hogy bevezeti a természeti értékek csoportosítását országos, illetve megyei jelentőség szerint. Az országos jelentőségű értékeket az OKTH elnöke határozza meg, védelméről az OKTH gondoskodik. A megyei jelentőségű értékek kijelölését, védelmét és fenntartását a megyei tanács látja el. Ennek értelmében hozott 2051/1975. számú OKTH elnöki határozat minden barlangot országos jelentőségűnek, az 1961. előtt védetté nyilvánított barlangok felszíni területét 11 esetben országos, 7 esetben pedig megyei jelentőségűnek határoz meg. A Bükk Nemzeti Parkba és a Tájvédelmi Körzetekbe való beolvadás eredményeként jelenleg hazánkban 4 barlang felszíne országos jelentőségű védett természeti érték és 2 barlang felszíne pedig megyei jelentőségű (lásd a 2. táblázat-ban).

2. táblázat

A barlangok megóvásához szükséges felszíni védőterület, mint országos vagy megyei jelentőségű védett természeti érték

(Kivonat a 2051/1975. sz. OTvH elnöki határozat 3. sz. mellékletéből.

Tanácsok Közlönye 1975. febr. 19. XXIV. 8.)

ORSZÁGOS JELENTŐSÉGŰ VÉDETT TERMÉSZETI ÉRTÉK

	határozat száma	terület ha-ban	kezelő
Abaliget-barlang felszíne	41241/41	1	Baranya megyei Idegenforgalmi Hiv.
Tapolcai-tavas-barlang felszíne	85350/42	3	Veszprém megyei Idegenforgalmi Hiv.
Pál-völgyi-barlang felszíne	236320/44	1	OKTH
Szemlő-hegyi-barlang felszíne	388/57	—	OKTH

MEGYEI JELENTŐSÉGŰ VÉDETT TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

BARANYA MEGYE			
Máriagyüdi-barlang felszíne	505512/41	—	Megyei Tanács
KOMÁROM MEGYE			
Bajóti Öreg-kő	49766/41	5	Megyei Tanács

A Kossuth-barlang belsejét maga a természet védi a hivatalos látogatóktól (Mozsáry G. felvétele)

E kormányrendelet vezeti be a nemzeti park, mint természetvédelmi egység fogalmát.

A rendelet 7. paragrafusa a barlangok védelmével foglalkozik.

1. Barlang felfedezését az OKTH-nak haladéktalanul be kell jelenteni.

2. Barlangot csak az OKTH engedélyével és az általa jóváhagyott terv szerint szabad feltárni, használni és természetes alkatában megváltoztatni. Gyógybarlangok tekintetében a 11/1965 (VII.11.) Korm. számú rendelet előírásait kell alkalmazni.

3. Tudományos intézmények (gyógybarlangokban az Országos Reuma és Fizikoterápiás Intézet) az OKTH engedélye nélkül is végezhetnek barlangkutatásokat, a munkálatok megkezdését és befejezését azonban az OKTH-nak be kell jelenteni.

A végrehajtási utasítás 14. §. 1. pontja a Természetvédelmi Tanács felépítését és feladatát határozza meg. Bár a Minisztertanács a Tanácsot 1977-ben megszüntette, utólag is sajnálatos tény, hogy a Tanács szervezetében a Természetbarát Szövetség és a TIT is 2–2 taggal képviseltette magát, de a magyar barlangkutatással 1910 óta szinte folyamatosan foglalkozó Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat képviselője hiányzott.

E végrehajtási utasításból kimaradt az 1962. évi utasítás 17. §-a. Ezt a nagy hiányosságot pótolta a BTK 1978-ban, majd 1979-ben a szabálysértésekről megjelent 19/1979. módosító határozat.

A BTK 1978. IV. 281. §-a természetkárosítónak minősíti azt, aki barlangot súlyosan megrongál, vétséget követ el és 1 évig terjedő szabadságvesztéssel, javító nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntethető. A cselekmény büntettnak minősül és büntetése 3 évig terjedő szabadságvesztés, ha a természetkárosítás a barlang megsemmisülését okozza.

A 19/1979. módosító határozat értelmében szabálysértést követ el, az aki védetté nyilvánított természeti tárgyat elpusztít, megrongál, engedély nélkül birtokában tart, engedély nélkül barlangot kutat, feltár, használ és természetes alkatában megváltoztat, a bejelentési kötelezettségét elmulasztja: 10 000 forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

A barlangok védelme, természetvédelmi kezelésének szakmai irányítása, továbbá a barlangtani kutatások elősegítése és koordinálása érdekében — 45 évvel Kadić Ottokár javaslata után — az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal elnöke 1975-ben a Hivatal osztályaként Barlangtani Intézetet alapított. Az Intézet rövid 4 éves pályafutásának barlangvédelemmel kapcsolatos legjelentősebb eredménye, hogy elkészült Magyarország barlangjainak leltára és a barlangkataszter alapját képező kataszteri törzslapok. Az Intézet az MKBT és a MÁFI szakembereivel közösen összeállította a kiemelt jelentőségű barlangok listáját, melyek barlangok tudományos, kulturális vagy népgazdasági értékük miatt szigorúbb védelmet igényelnek. Bár

az Intézet a kezdeti nehézségeken túljutva — anyagi, személyi, helyiség — az állami és társadalmi szerveknél egyaránt kezdte elfogadtatni magát, az OKTH elnöke a hivatal szervezeti felépítésének megváltozása következtében 1979. október 1-vel megszüntette.

A 3/1979. (Tk. 33.) elnöki utasítás értelmében 7 felügyelőség alakult Budapest, Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs, Veszprém, Győr központtal. A felügyelőségek illetékességi területükön a Hivatal nevében és átruházott jogkörrel ellátják az elsőfokú hatósági feladatokat. Jegyzőkönyvezik az új barlangok feltárásáról szóló bejelentést, engedélyezik a barlangok feltáró és tudományos feldolgozó kutatását, használatát és természetes állapotának megváltoztatását, illetve jóváhagyják az ilyen jellegű terveket. A Hivatal központjában a Természetvédelmi Főosztály keretein belül egy fő, mint barlangtani főfelügyelő, a barlangokkal kapcsolatos szabályozó, irányító, koordináló és ellenőrző feladatokat látja el, valamint másodfokú kérdésekben szakvéleményt ad.

A barlangok védelmét szolgálja még a múzeális emlékek védelméről szóló 1963. évi 9. sz. törvényerejű rendelet, a 11/1965. (VII. 11.) kormány számú rendelet, mely bevezeti a gyógybarlang fogalmát, valamint az OKTH elnökének az egyes vadon élő gerinces állatfajok védetté nyilvánításáról szóló határozata.

A régészeti törvény értelmében barlangfeltárás során előkerült régészeti leletekről a Magyar Nemzeti Múzeumot értesíteni kell, és az ott folyó feltáró tevékenységet be kell szüntetni. A munkálatok csak a múzeum engedélyével folytathatók.

A 11/1965. (VII. 11.) kormány számú rendelete kimondja, hogy gyógybarlang megnevezést és az intézmény közhasználatba vételét az egészségügyi miniszter engedélyezi. Tervezéséhez, létesítéséhez, átalakításához a miniszter vagy az általa kijelölt szerv előzetes hozzájárulása szükséges. Ennek alapján az egészségügyi miniszter gyógybarlanggá jejlölte ki a Béke-barlangot.

Az OKTH elnökének 290/1974. sz. határozata védetté nyilvánította a denevéreknek hazánkban található minden fajtát. A denevér befogásához, gyűjtéséhez, preparálásához a felügyelőségek engedélye szükséges. Egy denevér eszmei értéke 1000 forint.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy az elmúlt 50 év szívós munkájának eredményeképpen hazánk a világon egyedülálló helyet foglal el azzal, hogy minden barlang védelem alatt áll. De még sok teendőnk van a rendelkezések végrehajtása, betartása és betartatása, a barlangok gyakorlati védelme területén.

Székely Kinga
Budapest
Budaörsi u. 26. III/1.
1118